

РОЗДІЛ 5

Римо-католицька церква м. Ungvár
та житло священника.

Помешкання для вчителів та органістів.

Історичні доходи церковної парафії.

Czeholnyai [Цегольнянська] парафія та храм.

Соборний храм та єпископська резиденція.

Грецька церква

1. Місто Ужгород уже з початку 14 століття було важливим політичним і релігійним осередком. Римо-католицька віра була першою, яка почала розвиватися в місті з 11 століття, з часів короля Іштвана Святого.

2. Руські, які дотримувалися православного віросповідання і проживали в місті після кількох хвиль переселень, довгий час не мали церковного осередку – парафії.

3. У 1332 році Ужгород уже мав власну римо-католицьку парафію як церковну адміністративну одиницю базового рівня, яка з того часу безперервно існує аж до сьогоднішніх часів. Він також виступав центром унґського архідеканату – церковної одиниці проміжного рівня, на яку поділялися дієцезії. Ужгородська парафія та архідеканат належали до складу Егерської дієцезії, на чолі з єпископом.

4. Першим парафіяльним храмом була церква, яка стояла на Замковій горі, навпроти Замку, в межах оборонних укріплень із палісадом. Вона знаходилася на південній стороні вулиці Капітульної, у районі будівель Юридичного факультету УжНУ, Австро-Угорського дому та Вілли П (номери будинків 26-24-22).

Слід зауважити, що цю церкву не слід ототожнювати із католицькою замковою церквою, яка стояла на його подвір'ї, слугувала домовим храмом власників Замку та була знищена на початку 19 століття. Підкреслимо,

що мова йде про існування саме двох окремих культових споруд. Про існування замкової церкви відомості трапляються в усіх пізніших дослідженнях про місто. Натомість про парафіяльну церкву – жодного. Таку ситуацію можна пояснити двома причинами:

1) неправильним перекладом, коли слова «перед замком у межах оборонних укріплень з палісадом» було спрощено перекладено як «перед замком, у межах стін», тобто у замковому саду, безпосередньо перед приміщенням палацу. Саме там, де стояла замкова, а не парафіяльна церква. Таким чином, із двох церков через помилку стала одна;

2) ідеологічними мотивами, згідно з якими у чехословацький та радянський часи обстоювалася думка про те, що автентичне населення міста і краю було православним за віросповіданням, а католицька віра йому віками насаджувалася феодалами-католиками, силоміць і не завжди вдало. Таким чином виник компроміс – унія. Звичайно, якщо допустити таку «свідому помилку перекладу», зрозумілим стає питання, чому не потрібно було згадати про наявність католицької парафіяльної церкви, натомість католицька замкова церква корелюється з такою логікою.

5. Біля церкви знаходився парафіяльний дім – резиденція настоятеля (пресвітера) та церковна школа, утворюючи разом із церквою комплекс споруд.

6. Приходська церква та комплекс належних до неї споруд були зруйновані на початку 17 століття, за часів правління графа Дьєрдя Другета.

7. Католицька община становила більшість у «внутрішньому місті», тобто на Замковій горі у межах фортеці. Натомість більша частина населення у «зовнішньому місті» виявляла прихильність до протестантизму, який отримав розповсюдження в Ужгороді з 16 століття, а досяг свого апогею в 1680 роках, коли католицька община була на межі закриття через малу чисельність прихожан. Релігійні конфлікти точилися саме між цими двома общинами.

8. Під час реформації ужгородська католицька община перейшла в протестантизм разом із церковним майном. Разом із тим, у місті не зупинялася боротьба за контрреформацію, очолювана власниками міста – графами Другетами.

Важливим моментом слід визначити 1613 рік, коли графом Дьєрдем Другетом було прийнято рішення про демонтаж тодішньої парафіяльної церкви, що стояла перед Замком і на той час належала протестантам під приводом необхідності розширення садів. Натомість реформатська община отримала земельну ділянку на сучасній вулиці Волошина, на місці теперішнього римо-католицького храму; також за гроші графа реформатам було збудовано новий храм. Врегулювання конфліктної ситуації є яскравим прикладом толерантності у відношенні віросповідання громадян уже в ті часи.

9. Римо-католицька община володіла значними майновими активами для забезпечення власних матеріальних потреб. Час від часу її керівники зверталися до Корони з проханням збільшити майно общини, висловлюючи невдоволення дефіцитом доходів. Серед власності общини були виноградники, орні поля та луки, споруди та кріпаки. Вони знаходилися як у самому Ужгороді, так і в навколишніх селах комітату Унг – Лекаровце, Гусак (села на території сучасного Кошицького краю, Словаччина), Боздош, Горяни, Дравці (сучасні мікрорайони міста). Джерелами отримання власності були кошти парафії та її священників; кошти, які виділяла Корона, а також заповіді і дарунки від заможних членів парафії.

10. Беручи до уваги дані про кількість виноградників у місті та околицях (чотири), які належали парафії, слід зробити висновок, що принаймні у 18 столітті Ужгород вже був містом із розвиненою культурою виноробства.

11. Сучасна католицька церква на вулиці Волошина була закладена у 1762 році на місці колишньої рефор-

матської церкви. Її будівництво, як відомо, було завершено у 1766 році.

12. Резиденція настоятеля збудована поруч протягом 1766–1767 років, також на місці колишнього будинку реформатського пастора. У цьому будинку сьогодні знаходиться дитяча музична школа.

13. Як церква, так і належні до неї резиденція настоятеля та початкова школа були реконструйовані у 1859 році завдяки зусиллям архіпресвітера і абата Шандора Гусара, тогочасного керівника парафії. У результаті реконструкції ці будівлі стали одними з найкращих у місті.

14. Православна, а згодом греко-католицька конфесія також мала у місті свою парафію щонайменше з 1575 року. Натомість перший храм був збудований у 1678 році, вже після прийняття унії. Він знаходився у північній частині долини, що простягнулася під Замковою горою. На початок вісімнадцятого століття він повністю занепав. Новий храм був збудований між 1787 та 1802 роками на Цегольні. Там, де сьогодні знаходиться православний та новозбудований греко-католицький храми. На подвір'ї також знаходилася початкова школа, а навпроти – резиденція пароханастоятеля. Школа, однак, не користувалася великою популярністю, передусім через те, що більшість бажала відвідувати розвиненішу римо-католицьку школу. На початку вірниками православної, а згодом греко-католицької общини були торговці греки, а також руські з усіх хвиль переселенців та їх нащадки.

15. Найбільшого розквіту греко-католицька община зазнала з 1775 року, коли королева Угорщини Марія-Терезія передала під потреби новоутвореної єпархії споруди розпущеного римо-католицького ордену єзуїтів – школу, церкву, монастир, а також виділила кошти на їх реконструкцію. У 1780 році, після завершення робіт, проведених коштом Корони, споруди були освячені і передані єпископу Андрію Бачинському.

16. Наприкінці 18 століття Ужгород демонстрував гарну панораму, завдяки Замковій горі з наявними на ній спорудами. Найкращий вид на місто був із півдня, з рівнини, звідки воно проглядалося більш ніж на три кілометри. Пагорб із Замком та Собором у стилі пізньої готики з двома великими та однією малою вежами був оточений кількома рядами будинків, що розташовувалися терасами.

РОЗДІЛ 6

Колишнє становище та організація
Унґварської церкви гельветського
[протестантського] віросповідання.
Короткий нарис історії церкви
і більш докладна інформація

1. Угорщина та Іспанія протягом середньовіччя були одними з найбільш релігійних держав, палкими прибічниками католицької віри. Такий стан речей був пов'язаний із багаторічним протистоянням зовнішньому ворогу – туркам та арабам, які сповідували іслам. Натомість після поразки Угорщини у битві під Могачем 1526 року, що спричинив подальший її розпад на три частини, в одній із них престол був зайнятий Габсбургами – ревними прибічниками католицизму. Через те, що значна кількість угорців сприймала їх як іноземних правителів, по країні дуже швидко розповсюдилася реформація, яку вони вважали новою «угорською церквою», оплотом нації. Серед двох головних течій у країні найбільшого розповсюдження набув кальвінізм, саме тому, що лютеранство було більш поширене в Німеччині, яка негативно сприймалася місцевим населенням.